

УДК 343 (477)

І. С. Курбатова
кандидат юридичних наук,
старший прокурор прокуратури м. Києва

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ЕКСТРАДИЦІЯ)

Необхідність активного застосування механізмів надання та отримання міжнародної правової допомоги у галузі протидії злочинності, а також цілеспрямованої співпраці світової спільноти у цьому напрямі обумовлюється самими тенденціями розвитку сучасної злочинності. Інтенсивний розвиток світових інтеграційних процесів обумовили кількісне зростання організованої злочинності, виникнення транскордонних і транснаціональних форм, вимагають консолідації зусиль правоохоронних органів різних держав у здійсненні спільних заходів, які забезпечуватимуть ефективність боротьби зі злочинністю.

На думку А.Г. Волеводз, міжнародна боротьба із злочинністю має глибоке історичне коріння і може бути віднесена до витоків виникнення держави і права. Інтереси боротьби із злочинністю з давніх-давен зобов'язували держави об'єднувати свої зусилля, надавати одна одній правову допомогу [1, с. 8].

Відповідно до ст. 92 Закону України «Про прокуратуру» [2] органи прокуратури згідно з міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та кримінальним процесуальним законодавством України здійснюють співробітництво з компетентними органами інших держав з питань проведення процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейнятті кримінального провадження та з інших питань, передбачених такими договорами. У разі відсутності міжнародного договору України співробітництво у цій сфері здійснюється органами прокуратури України на підставі взаємних письмових гарантій.

Разом з тим наголошено, що таке співробітництво не може здійснюватися всупереч конституційним гарантіям України та її договірним зобов'язанням щодо прав людини.

Сьогодні злочинність дедалі більшою мірою стає професійною, вищою формою професіоналізму сучасної злочинності виступає організована злочинність, транснаціональна.

Теоретичним, практичним та правовим проблемам, пов'язаним із здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, свої праці присвячували Ю.П. Аленін, П.Д. Біленчук, О.І. Виноградова, Т.С. Гавриш, Л.А. Гарбовський, В.М. Гребенюк, М.І. Карпен-

ко, А.Г. Маланюк, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, М.І. Пашковський, А.С. Сизоненко та ін.

Однак, сучасні тенденції розвитку кримінальної процесуальної науки, а також інтеграція України, в цілому, та її національного законодавства, зокрема до Європейської спільноти, вимагають нових поглядів на окремі питання міжнародного співробітництва.

Метою статті є визначення напрямів міжнародного співробітництва органів прокуратури України під час кримінального провадження та надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція).

Вагоме значення у міжнародному співробітництві органів прокуратури належить процесу видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Цей інститут спрямований на забезпечення принципу невідворотності покарання винних у вчиненні суспільно небезпечних діянь і відіграє важливу роль у зміцненні та розвитку міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального судочинства.

В цілому порядок здійснення екстрадиції регламентується главою 44 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)» й застосовується за умови перебування особи, що вчинила кримінальне правопорушення в одній державі, а перебуває на території іншої.

Не зважаючи на законодавче унормування даного інституту міжнародного співробітництва органів прокуратури під час кримінального провадження, наразі не існує єдиної думки вчених щодо сутності та юридичної природи праворозуміння такого правового інституту, його галузевої приналежності.

Так, А.Г. Маланюк зазначає, що «видача осіб – діяльність компетентних органів, що базується на загально визначених принципах міжнародного права, нормах міжнародних договорів і внутрішньодержавного законодавства, в ході якої держава у випадку, якщо вона потерпіла від злочину чи він був вчинений на її території або ж її громадянином, запитує і отримує обвинуваченого, підсудного чи засудженого з держави, на території якої він перебуває, з метою притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку, або ж роз-

глядає заявлене клопотання іноземної держави і передає запитувану особу» [3, с. 44–45].

Надумку О.І. Виноградової, підвидачею (екстрадицією) слід розуміти процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загально визначених принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний з наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин або громадянином якої він є, або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду [4, с. 14].

Достатньо ґрунтовним з точки зору врахування всіх правових засад та юридичної природи досліджуваної категорії, як інституту кримінального процесуального права, є трактування екстрадиції О.Б. Демидюком. За твердженням автора, процес екстрадиції є комплексом кримінально-процесуальних дій, націлених на здійснення розшуку, затримання, взяття під варту та передачу особи іншій державі згідно із встановленими міжнародними договорами, імplementованими Україною, і національним законодавством для здійснення кримінального переслідування, здійснення правосуддя або виконання вироків суду, які набули законної сили [5, с. 137].

Таким чином, враховуючи різноманітність думок вчених щодо визначення інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, Березняк В. виділяє такі його специфічні ознаки:

- 1) вчинення суспільно небезпечного караного діяння;
- 2) перебування особи, яка вчинила злочин, за межами території вчинення злочину;
- 3) наявність вимоги держави щодо передачі особи, яка вчинила злочин, та юрисдикції (запит, клопотання, вимога);
- 4) наявність договору (конвенції) між державами, які вступили в екстрадиційні відносини;
- 5) наявність умов правомірної передачі особи, яка вчинила злочин, однією державою іншій;
- 6) перехід держав до добровільних міжнародно-правових відносин (участь в екстрадиційних відносинах двох або кількох держав);
- 7) наявність чіткої процедури щодо екстрадиції особи, яка вчинила злочин;
- 8) наявність мети, а саме притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності, виконання вироку суду чи для відбування покарання [6, с. 381].

Приймаючи рішення про екстрадицію Генеральна прокуратура України повинна дотримуватися норм національного кримінального процесуального права та положень основних міжнародних нормативних актів, які регламентують питання видачі осіб (екстрадиції), а саме: Європейської

конвенції про видачу правопорушників 1957 р. з двома додатковими протоколами, ратифіковані Законом України від 16 січня 1998 р., Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р., ратифікована Законом України від 10 листопада 1994 р. та Протоколу до неї 1997 р., ратифікований Законом України від 3 березня 1998 р., інших багато- та двосторонніх договорів про видачу осіб (з Бразилією, Грузією, Індією, Італією, Китаєм, Болгарією та ін.)

В цілому видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) здійснюється шляхом направлення запиту про видачу (екстрадицію) відповідної особи. Такий запит направляється за умови, якщо законодавством України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими ініціюється видача, може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення волі на максимальний строк не менше, ніж один рік або особу було засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше 4 міс.

На підставі вище зазначеного положення, варто зазначити, що аналіз практичної діяльності свідчить про досить значну увагу Генеральної прокуратури України щодо дотримання цієї вимоги при вирішенні питання про видачу особи (екстрадицію). Зокрема, детально співставляються ознаки складу злочину, що зазначені у запиті компетентних органів запитуючої держави із положеннями кримінального процесуального законодавства України та кримінально-правовою кваліфікацією злочину.

На підставі аналізу норм КПК України та в залежності від механізму здійснення можна виділити два основних види екстрадиції:

- видача особи за спрощеним порядком;
- видача особи за звичайним порядком.

Міжнародна екстрадиційна практика досить часто вимагає прискорення самої процедури екстрадиції, у тому числі першу підготовчу стадію – затримання та арешт особи. Спрощену процедуру екстрадиції у більшості випадків застосовують у державах Європейського Союзу, що отримала назву «Європейський ордер на арешт» [7].

Чинний КПК України теж передбачає спрощений порядок видачі осіб з України, який відповідно до ст. 588 здійснюється у такій послідовності:

- особу, щодо якої надійшов запит про її видачу, повідомляють про право звертатися з проханням згідно з цією статтею про застосування спрощеного порядку видачі і роз'яснюють порядок надання відповідної заяви;
- спрощений порядок видачі з України особи може бути застосований лише за наявності письмової заяви такої особи про її згоду на видачу, оформленої у присутності захисника та затвердженої слідчим суддею;

– прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про затвердження згоди на видачу. Слідчий суддя розглядає клопотання за участю особи, що підлягає видачі, її захисника та прокурора. Слідчий суддя зобов'язаний переконатися, що особа, яка підлягає видачі, добровільно погоджується на свою видачу і усвідомлює всі наслідки цієї видачі, після чого постановляє ухвалу про затвердження згоди особи на її спрощену видачу або про відмову в цьому;

– у разі отримання заяви про згоду особи на видачу запитуваній стороні та її затвердження ухвалою слідчого судді, прокурор передає заяву на розгляд центрального органу України, який протягом трьох днів розглядає її та приймає рішення про можливість застосування спрощеного порядку видачі;

– якщо особа, щодо якої прийшов запит про видачу, не погоджується на свою видачу у спрощеному порядку, застосовують звичайний порядок розгляду запиту про видачу;

– після затвердження слідчим суддею згоди особи на застосування спрощеного порядку видачі така згода не може бути відкликана.

Також на законодавчому рівні визначено своєрідні етапи провадження екстрадиції:

1) офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;

2) перевірка обставин, що можуть перешкодити видачі;

3) прийняття рішення за запитом;

4) фактична передача такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

У зв'язку з цим, варто зазначити, що реалізація всіх вище зазначених етапів безпосередньо здійснюється Генеральною прокуратурою України. Адже відповідно до ч. 2 ст. 574 КПК України саме Генеральна прокуратура України є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування.

Відповідно до ч. 4 цієї статті здійснюючи видачу осіб (екстрадицію), Генеральна прокуратура України:

1) може звертатися до компетентних органів іноземних держав із запитом про видачу особи (екстрадицію), тимчасову видачу або транзитне перевезення;

2) розглядати запити компетентних органів іноземних держав про видачу особи (екстрадицію), тимчасову видачу або транзитне перевезення та приймати рішення щодо них;

3) організувати проведення екстрадиційної перевірки;

4) організувати прийом-передачу осіб, щодо яких прийнято рішення про видачу (екстрадицію), тимчасову видачу чи транзитне перевезення;

5) здійснювати інші повноваження, визначені міжнародним договором про видачу особи (екстрадицію).

Клопотання про екстрадицію особи в Україну готує слідчий або прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Таке клопотання має бути у письмовій формі і повинно містити дані про особу, екстрадиція якої вимагається, обставини і кримінально-правову кваліфікацію вчиненого нею кримінального правопорушення. Відповідно до 575 КПК України до клопотання додаються наступні документи:

1) засвідчена копія ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видача запитується для притягнення до кримінальної відповідальності;

2) копія вироку з підтвердженням набуття ним законної сили, якщо видача запитується для приведення вироку до виконання;

3) довідка про відомості, які вказують на вчинення кримінального правопорушення особою, або довідка про докази, якими підтверджується винуватість розшукуваної особи у його вчиненні;

4) положення статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення;

5) висновок компетентних органів України про громадянство особи, видача якої запитується, складений згідно з вимогами закону про громадянство України;

6) довідка про частину не відбутого покарання, якщо йдеться про видачу особи, яка вже відбула частину призначеного судом покарання;

7) інформація про перебіг строків давності;

8) інші відомості, передбачені міжнародним договором України, який також чинний для іноземної держави, на території якої встановлено розшукувану особу.

Наведені вимоги до запиту (клопотання) узгоджуються із міжнародними договорами, які ратифіковані Україною, законодавством іноземних держав, що є важливим для реалізації договірних відносин. Зокрема, у ст. 58 Конвенції про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. запит про видачу повинен містити такі відомості:

1) найменування запитуваної установи;

2) опис фактичних обставин діяння і текст закону запитуючої Договірної сторони, на підставі якого це діяння визнається злочином, з наведенням міри покарання, яку передбачає цей закон;

3) прізвище, ім'я, по батькові особи, що підлягає видачі, її громадянство, місце проживання або перебування, за можливості – опис зовнішності й інших відомостей про особу;

4) зазначення розміру збитку, заподіяного злочином. До вимоги про видачу для здійснення кри-

мінального переслідування повинна бути додана засвідчена копія постанови про взяття під варту [8].

Також у ст. 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року встановлено вимоги щодо запиту та підтверджуючих документів. Відповідно до якої запит супроводжується:

– оригіналом або завіреною копією обвинувального вироку та постанови суду або постанови про негайне затримання чи ордеру на арешт або іншого розпорядження, яке має таку ж силу і видане відповідно до процедури, передбаченої законодавством запитуючої сторони;

викладом правопорушень, за які вимагається видача. Час і місце їх вчинення, їх юридична кваліфікація і посилання на відповідні правові положення (зазначаються якнайточніше);

– копією відповідних законодавчих актів або, коли це неможливо, викладом відповідного закону і, за можливості, якнайточнішим описом відповідної особи, а також будь-якою іншою інформацією, яка може сприяти встановленню її особистості та громадянства [9].

Далі клопотання про видачу особи (екстрадицію) протягом 10 днів з моменту затримання особи на території іноземної держави направляється відповідною регіональною прокуратурою до Генеральної прокуратури України. У зазначений термін керівник органу досудового розслідування, яким безпосередньо було здійснено затримання розшукуваної особи передає Генеральній прокуратурі України клопотання про видачу особи (екстрадицію). У зв'язку з цим Генеральний прокурор України або уповноважена ним особа, за наявності підстав, звертається до компетентного органу іноземної країни із запитом про видачу особи в Україну.

Також в межах виконання запиту про видачу особи (екстрадицію) можуть виконуватися окремі процесуальні дії, такі як затримання особи, яка вчинила злочини за межами України, тимчасовий арешт, екстрадиційний арешт та екстрадиційна перевірка.

Одним із важливих етапів видачі особи (екстрадиції) є проведення екстрадиційної перевірки, адже вона здійснюється Генеральною прокуратурою України або за її дорученням чи зверненням відповідної регіональної прокуратури з метою виявлення обставин, що можуть перешкоджати видачі особи. Такі обставини передбачені у ч. 1 ст. 589 КПК України. Відповідно до якої у видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо:

1) особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України;

2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України;

3) закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу;

4) компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);

5) видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України;

6) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України.

При цьому Генеральна прокуратура України має враховувати і підстави для відмови у видачі особи (екстрадиції), які передбачені міжнародними договорами та конвенціями.

Особливою підставою відмови у видачі особи (екстрадиції) є надання їй статусу біженця або наявності у такої особи спеціального статусу, відповідно до якого у запитуючій стороні їй загрожує порушення особистих прав, гарантованих міжнародними договорами України. Ця норма передбачена Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння і покарання 1984 р., Конвенцією про статус біженців 1951 р. та іншими міжнародними договорами щодо захисту прав людини.

У всіх випадках відмови, як зазначає Є.М. Блажівський, центральний орган України в особі Генеральної прокуратури України повинен поінформувати запитуючу сторону про підстави відмови із обов'язковим посиланням на чинне законодавство України або міжнародні правові акти, ратифіковані Верховною Радою України [10, с. 236].

Рішення за запитом про видачу особи (екстрадицію) виноситься Генеральним прокурором України або уповноваженою ним особою, які і повідомляють про результати розгляду запиту компетентний орган іноземної держави та особу, щодо якої воно прийнято. У випадку, якщо прийнято рішення щодо екстрадиції особи, останній вручається копія такого рішення.

Отже, вивчивши та проаналізувавши діяльність Генеральної прокуратури України в межах міжнародного співробітництва, можна зробити **висновок**, що вона досить плідно співпрацює з компетентними органами іноземних держав у сфері видачі особи (екстрадиції) під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Література

1. Волеводз А.Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества (правовые основы и методика) / А.Г. Волеводз. М.: Юрлитинформ, 2000. 477 с.

2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.

3. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Акад. адвокатури України. К., 2004. 237 с.

4. Виноградова О. І. Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили злочин // Адвокат. 1999. № 1. С. 13–14.

5. Демидюк О. Б. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права // Вісник Академії адвокатури України. 2011. № 2. С. 134–138.

6. Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття «екстрадиція» у науці кримінально-процесуального права // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 374–383.

7. О европейском ордере на арест и процедурах передачи лиц между государствами-членами: Рамочное решение Совета Европы от 13.06. 2002 года / Совет Европы / Сайт Верховної Ради України. URL: <http://eulaw.edu.ru/index.htm>.

8. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах: прийнята 22 січн. 1993 р.; ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Офіційний вісник України. 2005. № 44. Ст. 2824.

9. Європейська конвенція про видачу правопорушників: прийнята 13 грудня 1957 р.; ратифікована Законом України від 16 січн. 1998 р. // Офіційний вісник України. 2004. № 26. Ст. 1734.

10. Блажівський Є. М., Козьяков І. М., Толочко О. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : наук.-практ. посіб. за заг. ред. Л. О. Фролової. К.: Алерта, 2013. 348 с.

Анотація

Курбатова І. С. Міжнародне співробітництво прокуратури України під час видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція). – Стаття.

Проаналізовано окремі питання міжнародного співробітництва органів прокуратури під час видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), спрощений порядок видачі осіб з України, порядок підготовки документів та вимоги щодо них. Підстави відмови у видачі особи (екстрадиції).

Значна увага приділена нормативно-правовому регулюванню видачі (екстрадиції) осіб національним законодавством та міжнародними правовими актами.

Висвітлено порядок екстрадиційної перевірки органами прокуратури, підстави для відмови у видачі особи (екстрадиції), які передбачені міжнародними

договорами та конвенціями, а також чинним українським законодавством.

Ключові слова: органи прокуратури, екстрадиція, запит про видачу особи, екстрадиційна перевірка, екстрадиційні відносини.

Аннотация

Курбатова И. С. Международное сотрудничество прокуратуры Украины при выдаче лиц, совершивших уголовное преступление (экстрадиция). – Статья.

Проанализированы отдельные вопросы международного сотрудничества органов прокуратуры при выдаче лиц, совершивших уголовное преступление (экстрадиция), упрощенный порядок выдачи лиц из Украины, порядок подготовки документов и требования по ним. Основания отказа в выдаче лица (экстрадиции).

Значительное внимание уделено нормативно-правовому регулированию выдачи (экстрадиции) лиц национальным законодательством и международными правовыми актами.

Освещен порядок экстрадиционной проверки органами прокуратуры, основания для отказа в выдаче лица (экстрадиции), предусмотренных международными договорами и конвенциями, а также действующим украинским законодательством.

Ключевые слова: органы прокуратуры, экстрадиция, запрос о выдаче лица, экстрадиционная проверка, экстрадиционные отношения.

Summary

Kurbatova I. S. International cooperation of the prosecutor's office of Ukraine during the extradition of persons who committed offense (extradition). – Article.

Some issues of international cooperation of prosecuting authorities during the extradition of persons who have committed a criminal offense (extradition), simplified procedure for extradition of persons from Ukraine, procedure for preparation of documents and requirements for them have been analyzed. grounds for refusal to extradite a person (extradition).

Much attention is paid to the legal regulation of the extradition of persons by national legislation and international legal acts.

The procedure of extradition check by the prosecution bodies, the grounds for refusal to extradite a person (extradition), which are stipulated by the international treaties and conventions, as well as the current Ukrainian legislation, are explained.

Key words: prosecutor's office, extradition, request for extradition, extradition check, extradition relations.